

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ КУЛЬТУРНО МАРКОВАНОЇ ЛЕКСИКИ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Уваренко І. О.

гр. УТ-20

*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
Наук. керівник – к.філол.н., доцент Вотінцева М. Л.*

Процес всесвітньої політичної й культурної інтеграції передбачає розширення кордонів, зміцнення соціально-економічних, міжкультурних зв'язків та інших напрямків суспільного життя й сприяє тому, що мовні та культурні явища взаємно проникають одне в одного.

Особливо помітними культурні відмінності стають на рівні лексики. Завдяки міжкультурній комунікації мова постійно знаходиться у стані поповнення новими одиницями мовлення. За таких умов можуть виникати певні проблеми у зв'язку з тим, що мова має залежність від культури своєї країни, тому в кожній мовній системі є одиниці, які не мають відповідників у іншій мові. Це спонукає мовознавців досліджувати етимологію, глибинний сенс слова, доходити до його історичних джерел.

Актуальність цієї роботи зумовлена необхідністю більш докладного вивчення культурно маркованої лексики в художній літературі та труднощами, які можуть виникнути під час її перекладу. Адже проблема взаємодії мови й культури є нагальною впродовж усього періоду існування мовознавства як науки.

У зв'язку з впливом процесів глобалізації на мову зростає науковий інтерес до напрямків мовознавства, що займаються вивченням взаємозв'язків мови та культури, але питання перекладу культурно маркованої лексики все ще залишається недостатньо розробленим.

Мова містить у собі усе багатство культури. У свою чергу національна культура тісно пов'язана з рідною мовою. У різних культурах і мовах існують відмінні підходи до сприйняття та вираження культури, історії, традицій. Це означає, що слова можуть мати різні значення в залежності від контексту і культурного фону, в якому вони вживаються. Розуміння культурних контекстів є вкрай важливим під час перекладу культурно маркованої лексики з однієї мови на іншу. Використання такої лексики дає змогу збагатити текст, однак важливо також пам'ятати про аудиторію та контекст вживання, оскільки культурно маркована лексика може бути незрозумілою для читачів, які не мають певних знань або досвіду.

«Поняття «культурно маркована лексика» належить до безеквівалентної лексики. Поряд з цим у мовознавстві існують такі поняття як «фонова лексика», «лакуна», «реалія», «екзотизм», «етнографізм», «варваризм» тощо. Наявність такої значної кількості термінів на позначення лексичних одиниць з культурним компонентом у семантиці зумовлена відсутністю одностайної думки серед мовознавців щодо класифікації культурно маркованої лексики» [2, с. 65].

Загалом, можна виділити три основні причини виникнення лексичної безеквівалентності між мовами. По-перше, певні явища та поняття можуть бути відомі для носіїв однієї мови, але не відображені в лексичній системі мови перекладу через їхню відсутність у культурі та житті іншого народу. По-друге, причина безеквівалентності може полягати в іншому баченні світу різноманітними культурними групами, що може призводити до різних інтерпретацій термінів і понять. По-третє, причинами безеквівалентності може бути несхожість у комунікативних компетенціях між носіями

мови оригіналу та мови перекладу. Основна особливість безеквівалентної лексики полягає в тому, що вона існує тільки поміж двох пар мов.

До способів перекладу культурно маркованої лексики належать: транслітерація й транскрипція, калькування, описовий спосіб, наближений і трансформаційний переклади.

Для наведення прикладів особливостей перекладу культурно маркованої лексики взято один із детективних романів Артура Конана Дойла «The Hound of the Baskervilles» [3] у сучасному перекладі українською мовою, що виконаний перекладачем Євгеном Тарнавським [1].

Речення «*Mortimer, James, M.R.C.S., 1882, Grimpen, Dartmoor, Devon*» [3, с.6] може бути цікаве з точки зору структурних трансформацій у перекладі. Перекладачем було застосовано транскрипцію й додавання для того, щоб пояснити читачеві значення хороніма «*Devon*» – графство Девоншир на південному заході Англії: «*Мортімер Джеймс, з 1882 року член Королівського хірургічного товариства. Грімпен, Дартмур, графство Девоншир*» [1, с. 3]. Зазвичай такі власні назви, як топоніми, найменування фізико-географічних об'єктів, перекладаються за допомогою транскрипції й транслітерації.

Прикладом одиниць культурно маркованої лексики, безперечно, є найменування освітніх установ, оскільки системи освіти різних країн можуть мати суттєві відмінності. Зокрема, українська мова не має відповідника англійській реалії «*scholastic agencies*», тому в цих прикладах було використано прийом перекладу – калькування («*scholastic agencies*» – «*шкільні агентства*»).

«*There are scholastic agencies by which one may identify any man who has been in the profession*» [3, с.130].

«*Для цього діють шкільні агентства, які нададуть вам відомості про будь-яку особу, пов'язану із цією професією*» [1, с.82].

Показово, що до одиниць культурно маркованої лексики належать також назви витворів мистецтва та імена діячів культури. У тексті роману автор згадує всесвітньовідому оперу Джакомо Меєрбера «Гугеноти» та знаменитого виконавця чоловічих партій, польського баритона Яна Мечислава Рещке: «*I have a box for «Les Huguenots». Have you heard the De Reszkes?»*» [3, с.171]

«*Я взяв ложу в оперу. Чи чули ви де Рещке в «Гугенотах»?»*» [1, с. 109].

Перекладач використовує такий тип перекладацької трансформації, як описовий переклад («...взяв ложу в оперу») для того, щоб пояснити читачам, який саме вид музичного мистецтва мав на увазі автор оригінального тексту.

Зокрема, потрібно звернути увагу на те, що Євген Тарнавський зробив наближений переклад топоніма «*Vixen Tor*» як «*Лисий стовп*», хоча лексема *Vixen* більш точно перекладається як *лисиця*, тому вважаємо, що потрібно вжити переклад – *Лисячий стовп*.

У тексті оригіналу згадується топонім «*Belliver*», який вилучено в тексті перекладу. Можемо висунути припущення, що це кам'яний стовп, що розташований неподалік від Лисячого стовпа на шляху до міста Плімут у графстві Девон.

«*A haze lay low upon the farthest sky-line, out of which jutted the fantastic shapes of Belliver and Vixen Tor*» [3, с.123].

«*Вдалині, над самим обрієм, низько стелився імлістий серпанок, з якого проступали фантастичні обриси Лисого стовпа*» [1, с. 78].

Запропонуємо власний варіант перекладу: *Вдалині, над самим обрієм, низько стелився імлістий серпанок, з якого проступали фантастичні обриси Бельверського та Лисячого стовпів*.

Вивчення класифікації культурно маркованої лексики показало, що на сьогодні існують різні підходи до її типології. Можемо це пояснити складністю та різноманітністю такого лінгвістичного явища, яке пояснює культурні особливості певної нації.

Отже, поняття культурно маркованої лексики має величезний потенціал для майбутніх досліджень, які б могли допомогти знайти найкращий варіант для її передачі з мови оригіналу на мову перекладу в художній літературі.

Література:

1. Артур Конан Дойл. Собака Баскервілів. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=737> (дата звернення: 27.09.2023).
2. Мороз Т. Специфіка перекладу культурно маркованих одиниць. Молодий вчений. 2018. Вип. 4.4. С. 64-68.
3. Doyle A. C. *The Hound of the Baskervilles*. Kharkiv: Folio, 2021. 170 p.

**ПЕРЕКЛАДАЦЬКА ТРАНСФОРМАЦІЯ
«ВИБІР ВАРІАНТНОГО ВІДПОВІДНИКА» В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ
ОПОВІДАННЯ ЕДГАРА ПО «СЕРЦЕ ВИКАЗАЛО»**

Уголькова М. І.

гр. ФЛ-20

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського

Наук. керівник – к.пед.н., доцент Остапенко С. А.

Лексико-семантичні трансформації – це процеси зміни значення слова або виразу в мовленні, які можуть відбуватися під впливом різних чинників, таких як контекст, граматичні конструкції, мовний стиль тощо. Проблема перекладацьких трансформацій вивчається в рамках лінгвістики перекладу та мовознавства. Декілька видатних вчених, які внесли важливий внесок в дослідження перекладацьких трансформацій, включають В'ячеслава Всеволодова, Катерину Рейнс, Леопольда Белінські та інших. Але, хоча ерекладацькі трансформації досліджувало багато зарубіжних та вітчизняних науковців, досі немає загальної класифікації та чіткої межі між видами трансформацій. Основну класифікацію визначили вчені Л. Науменко та А. Гордєєва [3], які залежно від характеру одиниць вихідної мови виділяють такі лексико-семантичні перекладацькі трансформації: вибір варіантного відповідника (синонімічна заміна), контекстуальна заміна, калькування, описовий переклад, антонімічний переклад, транспозиція, пермутація, конкретизація значення, генералізація значення, транскодування, компресія, декомпресія.

У процесі роботи над оригіналом оповідання Едгара По «Серце виказало» [5] та його українським перекладом, здійсненими В. Шовкуном [4], було виділено та опрацьовано вживання різноманітних лексико-семантичних трансформацій. Найбільш вживаною трансформацією була синонімічна заміна або вибір варіантного відповідника, суть якої полягає у «виборі одного із значень багатозначного слова відповідно до контексту» [3]. Вибір варіантного відповідника – це явище в мові і перекладі, коли одне слово, фраза або вираз має кілька можливих відповідників в іншій мові залежно від контексту, стилю, культурних особливостей тощо. Перекладач повинен вибрати той варіант, який найкраще передає сенс та інтенцію вихідного тексту.

Одним з прикладів синонімічного перекладу (вибору варіантного відповідника) в оповіданні «Серце виказало» Едгара По є наступний: *hearken and observe* – *послухайте і*